

УДК 811.162.1'36:[378.147.091.33-027.22:004

РОЛЬ КОМП'ЮТЕРА У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ ГРАМАТИКИ У ВНЗ

Костіков М.П. (Київ)

У статті розглядаються потенційні напрями застосування інформаційних технологій при навчанні польської граматики в українських ВНЗ із урахуванням специфіки польської мови.

Ключові слова: граматика, інформаційні технології, польська мова

Костіков Н.П. Роль комп'ютера в обучении польской грамматике в вузах.

В статье рассматриваются потенциальные направления применения информационных технологий при обучении польской грамматике в украинских вузах с учётом специфики польского языка.

Ключевые слова: грамматика, информационные технологии, польский язык

Kostikov M.P. Role of the Computer in Teaching the Polish Grammar at Higher Educational Establishments

The article is concerned with potential ways of applying information technologies to teaching the Polish grammar at higher educational establishments of Ukraine considering the specificity of Polish.

Key words: grammar, information technologies, Polish language.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасне реформування системи вищої освіти характеризується підвищенням ролі самостійної роботи студентів [4: 4–6]. Це стосується і навчання іноземних мов (ІМ). Отже, часу для практики в межах аудиторних годин стає менше, тоді як для самостійної роботи звичайні друковані підручники не є достатньо ефективними. Нинішній рівень

інформатизації суспільства дає змогу застосовувати комп'ютер як допоміжний засіб у навчанні. Час, виділений на самостійну роботу, можна використати ефективніше при роботі з відповідним програмним забезпеченням (ПЗ).

Впровадженню інформаційних технологій (ІТ) в освіті в Україні присвячено чимало наукових праць. Зокрема питання застосування ІТ у навчанні ІМ досліджували П. Асоянц, Т. Коваль, Л. Морська, П. Сердюков, Г. Чекаль та інші.

Проте більшість написаних праць присвячено розгляду загальних аспектів впровадження ІТ при навчанні ІМ. Якщо ж і робиться акцент на особливостях певної мови, це найчастіше англійська або інші мови, що традиційно викладаються в більшості українських закладів освіти як іноземні. У той же час навчання польської мови в Україні має свою специфіку з огляду як на особливості самої мови, так і на її спорідненість з українською, а тому це питання потребує більш детального аналізу.

Мета статті – розглянути потенційні напрями застосування ІТ та розроблення електронних засобів навчання (ЕЗН) польської з урахуванням специфіки викладання цієї мови в українських ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Нині на ринку та в Інтернеті представлено широкий спектр ЕЗН ІМ. Проте вони не є досконалими й не розв'язують усіх проблем, що виникають у процесі навчання.

По-перше, достатній вибір навчальних матеріалів є доступним лише для найпоширеніших мов міжнародного спілкування. На жаль, коли справа доходить до менш популярних мов, зокрема слов'янських, кількість доступних джерел – як електронних, так і друкованих – є значно меншою. Тим часом польська є досить поширеною в Україні та вивчається як іноземна у деяких школах та університетах. Найбільш систематично та ґрунтовно її викладають на факультетах іноземної філології у ВНЗ, і саме тут впровадження ІТ було б українським корисним.

По-друге, більшість засобів зосереджуються на вивченні лексики, натомість відчувається брак програм з граматики. Розрекламовані системи, засновані на «ефекті 25-го кадру», та багато інших створені для засвоєння, закріплення та розширення словникового запасу. Вони дозволяють завчити слова та фрази окремо або в контексті, через рідну мову або пояснювальні картинки, фотографії, анімацію. Часом

такі системи не просто роблять акцент на лексиці, а взагалі лише нею й обмежуються. Лексика справді є невід'ємною та важливою складовою вивчення ІМ. Для опанування ІМ навіть на елементарному рівні треба знати принаймні декількасот слів. Але за допомогою вищезгаданих програм дійсно можна вивчити слова і фрази, та не можна вивчити мови, адже мова є не простим набором слів, а системою, що включає також граматику, орфографію, фонетику, пунктуацію. Одного знання слів для висловлення думки недостатньо, оскільки будь-яке висловлення є впорядкованою структурою і його значення не обмежується лише семантикою слів, що до нього входять [1: 78]. До того ж, розмаїття лексики передбачає наявність великої кількості синонімів. Якщо людина не в змозі пригадати точного слова, вона може перефразувати думку. Пасивний словниковий запас полегшує сприйняття ІМ. Кращому розумінню також сприяє велика кількість інтернаціоналізмів у сучасному лексичному складі мов, особливо в науково-технічних текстах.

Надзвичайно важливу роль при опануванні ІМ відіграє вивчення граматики. Різні морфологічні форми слів передають таку важливу інформацію, як особа, рід, число, час, відношення між суб'єктом та об'єктом дії тощо. Знання лише окремих завчених слів, без розуміння механізмів словотвору та словозміни, взаємозв'язків між ними у реченнях не дає змоги ані вільно висловлюватись, ані сприймати текст чи усне мовлення і призводить до серйозних труднощів [3: 59]. При граматичній помилці зміст фрази не завжди можливо зрозуміти з контексту. Серед таких помилок можна виділити негрубі та грубі, декотрі з яких суттєво впливають на зміст висловлення та спричиняють непорозуміння [8: 3].

При впровадженні ІТ у навчання в кожному конкретному випадку постають питання, що та як доцільніше вивчати з їхньою допомогою. Слід визначити, де ефект від використання ЕЗН буде максимальним, беручи до уваги як особливості розв'язуваних задач, так і можливості й обмеження засобів їх розв'язання.

Спершу розглянемо специфіку викладання польської в Україні. По-перше, польська мова високофлективна, а тому необхідність ґрунтовного вивчення граматики, про яку вже було сказано вище, при навчанні цієї мови набуває особливої ваги. По-друге, польська та українська споріднені, через що між ними є велика кількість лексичних

відповідностей. Це спільнокореневі слова, прямі запозичення, інтернаціоналізми. Як стверджує К. Тищенко [5: 266-267], українська та польська за словниковим складом мають 70% спільної (морфемно тотожної та морфемно подібної) і лише 30% відмінної лексики. Схожа ситуація з іншими слов'янськими мовами – білоруською, сербською, словацькою, чеською тощо. Через це із завданням вибору варіанту перекладу часом може впоратись навіть людина, що раніше ніколи не стикалась із польською (у випадку морфемно тотожної лексики). Якщо на початковому рівні кількість таких інтуїтивно зрозумілих слів буде малою, то в подальшому навчанні аналогії між мовами стають усе більш очевидними, і такі завдання вже значно простіші для студентів. Таким чином, цінність правильного виконання тестів на переклад при навчанні польської до певної міри нівелюється, тоді як при навчанні англійської чи інших ІМ, з якими в українській мові відсоток спільної лексики істотно менший, такі завдання є більш показовими щодо рівня знання мови. Отже, для мовної пари «українська – польська» акцент на подібних завданнях не є цілком виправданим. Якщо розглядати тестування з вибором варіанту відповіді, набагато кориснішим і об'єктивнішим буде вибір правильної словоформи, коректно побудованого речення тощо, бо тут значно важче дати правильну відповідь, не володіючи ІМ на певному рівні. Якщо ж брати лексику, важливо навчити студентів запобігати помилкам при перекладі так званих «хибних друзів». Такі тести справді покажуть реальні знання людини, а не її інтуїцію.

Далі розглянемо можливості й обмеження ПЗ при впровадженні ІТ у навчальний процес. Як пише координатор лінгвістичної лабораторії в Мехіко Л. Телмадаттер, більшість проблем у сфері комп'ютерного навчання ІМ пов'язано з очікуваннями та уявленнями викладачів щодо можливостей, які комп'ютер може надати вчителям та учням. Викладачі та адміністратори часом схильні думати, що комп'ютери не можуть принести користі чи є навіть шкідливими, або, навпаки, вважають, що їм під силу зробити значно більше, ніж це можливо насправді [9]. Чим вищий рівень формалізації певної області знань, тим ефективніше застосування в ній ПЗ. Найрозповсюдженішою функцією ІТ, що вже тривалий час використовується в освітніх закладах України, є контроль знань за допомогою тестів. Проте коли справа доходить до оцінювання творчих завдань, можливості ПЗ обмежені. Якщо говорити

про навчання мови, комп'ютер навряд чи оцінить художні прийоми, красу мовлення чи глибину думок у творі. Тим часом засоби перевірки орфографії вбудовані в більшість текстових редакторів і використовуються в усьому світі. У той час, як процедура морфологічного аналізу слів уже практично вирішена, автоматичний семантичний аналіз та розпізнавання усного мовлення за допомогою комп'ютера викликають значні труднощі [2: 84, 125, 142]. При живому спілкуванні завжди має місце творчий компонент, і на сприйняття фрази впливає не тільки конкретний контекст, а й різні соціальні чинники. У той же час граматичні правила точні та переважно однозначні. Граматика є найбільш чіткою та впорядкованою сферою в системі мови. Звісно, із граматичних правил є винятки, але їх так чи інакше можливо сформулювати і вписати в загальну схему. Комп'ютерними засобами досить легко змоделювати такі правила, як відмінювання та дієвідмінювання слів. Один із розробників електронного граматичного словника польської мови М. Волінський зазначає, що всі тонкощі польської словозміни можна врахувати в уніфікованій та відносно компактній реляційній моделі [10: 1]. Отже, граматика не лише важлива при навчанні ІМ, а й добре підпорядковується комп'ютерній обробці завдяки легкості її формалізації.

Виходячи з вищесказаного, визначимо, яку роль повинен грати комп'ютер при навчанні польської граматики у ВНЗ. Перш за все, не слід ставити завдання створити систему, яка би повністю заміняла викладача, адже на практиці це неможливо. У будь-якому разі студентам необхідна реальна мовна практика. Отже, нагальною задачею є розроблення такого ЕЗН ІМ, який би був допоміжним засобом у навчальному процесі ВНЗ, доповнював лекційні та практичні заняття, надавав можливість засвоєння, повторення, відпрацювання та закріплення знань за відсутності викладача, активізував та заохочував студентів до вивчення ІМ.

Серед шляхів впровадження ІТ у процес викладання ІМ можна виділити, з одного боку, створення й використання безпосередньо систем навчання, що мають на меті представлення знань, їх закріплення та контроль за певною методикою, а з іншого боку – застосування допоміжних засобів, таких як словники, орфографічні та граматичні коректори, конкордансери. При розробленні систем навчання вибір технологій залежить від цілей та сфери застосування

конкретного курсу. Наприклад, для занять у комп'ютерній аудиторії доцільно використовувати ПЗ, що має функції для роботи в локальній мережі, для домашнього повторення та закріплення знань студентами стаціонару добре підійде програма-тренажер, для заочного та дистанційного навчання – спеціальні дистанційні курси тощо. Суттєво спростити процес розроблення може застосування інструментальних засобів, що дозволяють створювати курс безпосередньо викладачам ІМ, які не мають кваліфікації в ІТ.

Що стосується допоміжних засобів, окремо слід сказати про словники та їхню роль у навчанні граматики. Електронний словник може містити не лише самі слова, а й таблиці з усіма формами словозміни. Відомим прикладом такого поєднання є комерційний продукт АВВУУ Lingvo, що у версії x3 (2008) має таку інформацію для 9 мов. У 2007 році у Варшаві було видано електронний граматичний словник польської мови SGJP. На думку його авторів, він може бути корисним для вивчення польської як іноземної [6: 5]. Ідея створення цього програмного продукту виникла у З. Салоні ще наприкінці 1970-х років [6: 6] під впливом граматичного словника російської мови А. Залізняка. Згодом електронну версію російського словника розробила компанія Solarix. На час виходу SGJP також існували подібні граматичні словники з української та хорватської мов [11: 3]. Автори словника SGJP зазначають [6: 24], що у планах подальшого розвитку продукту – можливість вибору слів за типом словозміни та іншими деталізованими користувацькими запитами. Це також було б корисно при навчанні мови. На жаль, цього словника немає у продажу на території України. Доступним за межами Польщі та безкоштовним аналогом SGJP є проект Wiktionary, розроблений організацією Wikimedia. Проте для його використання необхідне постійне підключення до Інтернету. Крім того, це джерело не настільки авторитетне, адже його може наповнювати та редагувати будь-який користувач мережі [7:1]. Тим не менше, цей ресурс зараз активно розвивається та містить граматичну інформацію до декількох інших мов.

Використовуючи потенціал сучасних ІТ для навчання граматики, можливо досягти значних успіхів у викладанні польської мови як через створення й використання систем навчання, так і через застосування допоміжних засобів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, при навчанні польської в українських ВНЗ найдоцільніше застосовувати ІТ для вивчення граматики. Розроблення структури та наповнення відповідних ЕЗН є предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амагов А.М. К вопросу машинного перевода: энтропия языковой системы и способы её преодоления / А.М. Амагов // Вестник Ленинград. гос. ун-та им. А.С. Пушкина. – СПб., 2008. – № 2 (13). – С. 71–91.
2. Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика : навч. посіб / В.Г. Волошин. – Суми : ВТД «Університет. книга», 2004. – 382 с.
3. Краснощёкова Г.А. Фундаментализация языкового образования в техническом вузе / Г.А. Краснощёкова // Высш. образование сегодня. – М., 2008. – № 1. – С. 58–60.
4. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. / [С.У. Гончаренко, П.М. Олійник, В.М. Федорченко та ін.]. – К. : Вищ. школа, 2003. – 323 с.
5. Тищенко К.М. Метатеорія мовознавства / К. Тищенко. – К. : Основи, 2000. – 350 с.
6. Grammatical Dictionary of Polish. Presentation by the Authors / Z. Saloni, W. Gruszczyński, M. Woliński, R. Wołosz // Studies in Polish Linguistics. – Vol. 4. – Cracow: LEXIS, 2007. – P. 5–25.
7. Kurmas Z. Encouraging Language Students to Contribute Inflection Data to Wiktionary [Електрон. ресурс] : WikiSym '10: Proceedings of the 6th International Symposium on Wikis and Open Collaboration / Zachary Kurmas. – New York, 2010. – 2 p. – Режим доступу : <http://www.wikisym.org/ws2010/tiki-print.php?page=Proceedings>. – Назва з екрану.
8. Oreto R. Grammar monitoring for ITAs: Reawakening grammar awareness [Електрон. ресурс] : Convention Materials from TESOL 2009 in Denver, Colorado (Denver, March 26-28, 2009) / Rebecca Oreto. – 4 p. – Режим доступу : http://www.ita-is.org/09denvermaterials/Oreto_grammar.pdf. – Назва з екрану.
9. Thelmadatter L. The computers are coming... are here! / Leigh Thelmadatter // TESOL Greece Newsletter. – 2007. – № 3 (95). – P. 1–8.
10. Wolinski M. A Relational Model of Polish Inflection in Grammatical Dictionary of Polish / M. Wolinski // Human Language Technology: Challenges of the Information Society. – Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag, 2009 – P. 96–106.
11. Woliński M. Grammatical Dictionary of Polish [Електрон. ресурс] / Marcin Woliński – 2007. – 33 p. – Режим доступу : <http://www.info.univ-tours.fr/~savary/Polonium/Papers/prezentacja-SGJP-Tours.pdf>. – Назва з екрану.